

Arhive

Arhive de ieri și de azi

Dr. Ioana Vasiloiu
Muzeul Național al Literaturii Române
E-mail: con_ioana@yahoo.com

Dr. Ioana Vasiloiu este cercetător științific la Muzeul Național al Literaturii Române din București. A predat seminarii de literatură română la Facultatea de Litere și Limbi Străine Universitatea din București. Domeniile sale de interes sunt: arhivistica, istoria instituțiilor publice din România, istoria literaturii și limbii române.

Rezumat

Arhivele de biblioteci sau muzee sunt mărturii ale memoriei noastre colective. Fie că sunt vechi sau actuale, ele fascinează prin „universul“ lor. Prin intermediul lor putem redescoperi o lume apusă, cu preocupările sale culturale, intelectuale sau privi cu un alt ochi la prezentul social, istoric, politic, cultural în care ființăm.

Arhivele bibliotecilor medievale românești de la mănăstirile Mărgineni și Văcărești au fost cunoscute în Europa timpului lor prin valoarea inestimabilă a manuscriselor, cărților și periodicelor pe care le-au deținut. Conținutul lor exprimă vastele preocupări intelectuale ale cărturarilor români umaniști și racordarea acestora la valorile europene ale timpului. Rămășițele lor care se găsesc, astăzi, în cea mai mare parte la Biblioteca Academiei Române oglindesc, în mic, o imagine a vieții culturale medievale românești.

Arhiva Muzeului Național al Literaturii Române din București contribuie, la rândul său, prin numărul imens de manuscrise, cărți și periodice la reconstituirea istoriei literaturii române de la începuturi până în prezent.

Cuvinte cheie: arhivă, bibliotecă, muzeu, cultură, carte, manuscris

Arhivele bibliotecilor și muzeelor fascinează pentru că ele conțin, în esență, memoria profundă a umanității. Acesta este sentimentul care ne încearcă după o vizită la British Museum, unde, într-una dintre sălile puțin austere ale impunătorului muzeu, putem vedea „resturile“ câtorva tăblițe ale bibliotecii din Ninive.

Așadar, să purcedem la o călătorie prin arhive de biblioteci și muzee de ieri și de azi...

Arhivele au istoria lor pe care trebuie să o povestim. Vechile noastre arhive s-au format pe lângă școli și mănăstiri, palate voievodale sau case boierești.

În secolul al XVII-lea, Postelnicul Constantin Cantacuzino va pune bazele uneia dintre cele mai faimoase biblioteci medievale românești, „într-o clădire a mănăstirii Mărgineni“. (1) Fiul acestuia, tot Constantin – viitorul stolnic – alintat în copilărie cu numele Dinu, va îmbogăți biblioteca bătrânului Cantacuzino cu numeroase cărți pe care le-a cumpărat de la Padova, Veneția sau Viena: *Fabulele* lui Esop, *Metamorfozele* și *Epistolele* lui Ovidiu, *Orlando furioso* de Lodovico Ariosto, poemul *Rinaldo* de Torquato Tasso.

Practic, prin biblioteca de la Mărgineni, pătrund în Țările Române operele semnificative ale literaturii renascentiste, dar și operele antichității clasice greco-latine.

Fascinat de istorie (va lăsa o fabuloasă *Istorie a Țării Românești*), Stolnicul Constantin Cantacuzino va achiziționa cu patos lucrări de istorie universală sau religioasă, enciclopedii, dicționare, lexicoane: *Istoria papilor*, tipărită la Colonia în 1551 a marelui istoric italian Bartholomeo Platina, *Del mappamondo storico* – tratat de istorie universală în șase volume scris de Antonio Foresti, un cunoscut istoric italian din secolul al XVII-lea, enciclopedia *Magnum theatrum vitae humanae* în opt volume scrisă de celebrul învățat Laurentio Beyerlinck.

N. Iorga, care a descoperit și publicat în 1901 catalogul cărților cumpărate de Stolnic în anii studenției sale la Padova, menționează printre „achiziții“ și tratate de medicină, astronomie sau fizică – ediția princeps, din 1572 a lucrării *Disputationum de nova Philippi Paracelsi medicina* scrisă de Thomas Erastus, dar și lucrări de filosofie *Lancis Peripateticae* de Valerianus Bonvicinus. (2)

Biblioteca de la Mărgineni se îmbogățea permanent atât prin achiziții sistematice, dar și prin donații realizate de cărturari străini care au vizitat mănăstirea Mărgineni grație relațiilor de prietenie și diplomatice pe care le-au întreținut cu umanistul Stolnic, cel care va conduce, de altfel, timp de aproape treizeci și cinci de ani politica externă a Țărilor Române.

Deschis la nou, dornic să fie la curent cu tot ce se întâmplă în Apus în plan politic și cultural, învățatul Stolnic se va abona la câteva periodice în limba italiană, fiind primul cărturar român abonat la noul produs tipografic al secolului al XVII-lea: „*Se află astăzi la Biblioteca Academiei Române, în cinci volume in quarto, într-o frumoasă legătură românească de epocă în piele galbenă și maro, o mare parte din colecția unui periodic vienez în limba italiană Il Corriere ordinario, din anii 1688-1703, la care a fost abonat Stolnicul Constantin Cantacuzino.*“ (3)

După moartea Stolnicului, în anul 1715, la Constantinopol, reformatorul principe Nicolae Mavrocordat va ridica din casele Cantacuzinești de la Mărgineni, cele mai importante manuscrise și tipărituri, adăugându-le bogatei sale arhive din biblioteca de la Mănăstirea Văcărești.

Ca bătrânul stolnic, principele filosof Nicolae Mavrocordat va achiziționa cărți din străinătate: „*Nicolae Mavrocordat a întreținut corespondență cu Le Clerc în primul rând pentru a-și procura cărți. De fapt, Le Clerc era omul indicat: arbitru al Republicii Literelor prin a sa Bibliotecă antică și modernă și locuind la Amsterdam, era renumit pentru editarea și difuzarea de carte. Domnul este atât de dornic de cărți încât comenzile sale sunt însoțite de ducați de aur.*“ (4)

În urma cercetărilor întreprinse de reputatul elenist Jacques Bouchard la Biblioteca Universitară din Amsterdam, unde se găsesc douăzeci și opt de scrisori în limba franceză ale secretarului lui Nicolae Mavrocordat, Antoine Epis către Jean Le Clerc, aflăm ce cărți conținea arhiva bibliotecii de la Mănăstirea Văcărești: „*Scrisorile enumeră autori aparținând literaturii clasice, grecești și latine, biblice și patristice, ca și*

comentatori ai Bibliei. Este vorba de Les hiéroglyphiques ale lui Horappolon care ne rețin atenția, căci acest titlu ne introduce într-o secțiune încă și mai originală orientalia. Nicolae avea Mischna în ediția lui Surenhuys, în șase volume, Amsterdam, 1698-1703, cu comentariile lui Maimonide.“ (5)

Din vasta corespondență a lui Le Clerc cu secretarul lui Nicolae Mavrocordat, știm cu certitudine că principelui i-au fost expediate mai multe tratate despre arta guvernării, lucrări de filosofie (Descartes, Bacon), lucrări juridice, dicționare și enciclopedii, o lucrare de Maimonide, manuale de matematică, botanică, algebră.

Biblioteca reformatorului principe era celebră în toată Europa, de vreme ce la moartea sa, printre cei care și-au exprimat dorința de a o achiziționa se numără: papa Clement al XII-lea, regele Angliei, George al II-lea sau regele Franței, Ludovic al XV-lea. Izvoarele menționează că ar fi conținut un număr important de volume de la câteva sute la câteva mii și că valoarea considerabilă sumă de 600.000 de taleri. (6)

Constantin Mavrocordat, fiul lui Nicolae, va îmbogăți la rândul său faimoasa bibliotecă cu manuscrise adunate din Orient și cu tipărituri, mai ales, din Franța. El va spori arhiva prestigioasei biblioteci cu tipărituri, așa cum fac astăzi marile biblioteci moderne, recurgând la așa zisă politică a schimbului. În schimbul copiilor de pe manuscrisele din propria lui colecție pe care le trimitea bibliotecii regale a Franței, primea, pentru cheltuielile făcute, ediții de cărți rare, ce se găseau în dublu exemplar la Paris. (7)

Exilul de șapte ani al lui Constantin (1749-1756) l-a împovărat de datorii. Presat de datorii, principele este forțat să vândă o parte din vestita bibliotecă.

O mică parte din arhiva bibliotecii a intrat, ulterior, în biblioteca Mitropoliei, iar, de aici, a trecut în 1836, la biblioteca Colegiului Național Sf. Sava din București.

În 1864, biblioteca Colegiului este transformată în Biblioteca Centrală a Statului, formă sub care continuă să existe până în anul 1901, când este transferată în întregime, la Biblioteca Academiei Române. (8)

De la o bibliotecă-muzeu din trecut, faimoasă în Europa secolului al XVIII-lea, facem un salt în prezent, în arhiva unui Muzeu unic în peisajul muzeistic european actual.

Arhiva Muzeului Național al Literaturii Române din București este un palimpsest.

Ideea alcătuirii unei arhive care să adune la un loc manuscrisele literare rămase de la scriitori a aparținut editorului eminescian Dumitru Panaitescu-Perpessiciu, lui datorându-i-se și înființarea instituției, la 1 iulie 1957.

De la această dată, arhiva s-a îmbogățit enorm, atât prin donații primite de la scriitori, cât și prin achiziții, încât putem spune că, astăzi, aceasta conține peste trei sute de mii de piese structurate în trei sute treizeci de colecții de autor.

Ce conține această bogată arhivă? Manuscrise ale scriitorilor în formă definitivă sau în variante, scrisori și acte, fotografiile originale, obiecte memoriale, cărți vechi românești, cărți rare, unele cu dedicații, altele având însemnări de lectură, dar și publicații periodice valoroase din secolele al XIX-lea și al XX-lea.

Dintre documentele literare reprezentative ale Muzeului putem enumera: *Hrisovul lui Ștefan cel Mare* (1493), Caietul manuscris al *Pastelurilor* lui V. Alecsandri, cu dedicația autorului către Carmen Sylva, caietul proiectatei comedii în 3 acte *Titircă Sotirescu & co* de I.L. Caragiale, *Corespondența* acestuia cu Paul Zarifopol trimisă din Berlin, manuscrisul poeziei *La steaua* de M. Eminescu și corespondența cu Maiorescu din perioada studiilor berlineze, manuscrisul *Însemnărilor zilnice* ale lui Titu Maiorescu, manuscrisele romanelor *Baltagul*, *Creanga de aur*, *Frații Jderi*, manuscrisul volumului

de versuri *Poemele Luminii* de Lucian Blaga, manuscrisul *Jocului Secund* de Ion Barbu, manuscrisul romanului *Adam și Eva* de Liviu Rebreanu, manuscrisul poeziei *Poema rondelurilor* și al romanului *Thalassa* de Al. Macedonski și exemplele ar putea continua .

O parte însemnată a fondului de carte a Muzeului este reprezentată de colecția de carte veche și rară românească: Dosofoei – *Psaltirea pre versuri tocmită* (1673), Simion Ștefan – *Noul testament de la Bălgrad* (1648), Varlaam – *Carte românească de învățătură* (Cazania) – 1643, *Biblia de la București* (1688), Dimitrie Cantemir – *Istoria creșterii și descreșterii Imperiului Otoman* (1745), *Legiuirea lui Caragea-Vodă* (1818) și străină: *Gramatica grecească tradusă în rusește* – Sankt Petersburg – 1788, *Biblia lui Luther*, ilustrată de Gustave Doré etc.

Existența manuscriselor care atestă prezența unor scriitori străini în arhiva Muzeului Național al Literaturii Române reprezintă un aspect mai puțin cunoscut. Este vorba în general de scrisori ale unor personalități literare de marcă adresate prietenilor scriitori români: Nikos Kazantzakis către Panait Istrati, Saint John Perse către Martha Bibescu, Paul Eluard către Sașa Pană, Benedetto Croce către Elena Bacaloglu, Paul Valéry către G. Oprescu, Giuseppe Ungaretti – Dragoș Vrânceanu sau Giovanni Papini – Dragoș Vrânceanu.

În ceea ce privește colecția de periodice, aceasta conține un număr de 40.000 de publicații literare din secolele al XIX-lea și XX, organizate pe criteriul formatelor și al titlurilor. Printre cele mai importante titluri din arhiva Muzeului semnalăm: *Curierul de ambe sexe* – tipărit de I. Heliade Rădulescu (1844-1847), *Aghiuză* – sub conducerea lui B.P. Hasdeu (1863-1864), *Albina românească*, Iași, 1844, *Convorbiri literare* de la primul număr până astăzi, *Literatorul* lui Al. Macedonski (1880-1919), *Columna lui Traian* sub direcția lui B.P. Hasdeu (1812-1883), *Contemporanul* (1881-1888), *Bilete de papagal* – înființat de T. Arghezi (1927-1946) etc. Nu putem omite faptul că între publicațiile periodice din arhiva Muzeului Național al Literaturii Române din București un loc aparte este ocupat de revistele de avangardă: *Alge*, *Contimporanul*, *Integral*, *Meridian*, *Punct*, *Radical*, *Simbolul*, *Unu*, *Urmuz*, *Zodiac*, *75 HP*, *Revista XX Literatură Contemporană*.

Această arhivă se îmbogățește în fiecare an cu noi manuscrise, cărți sau periodice.

Ea face parte, alături de rămășițele vestitelor biblioteci umaniste medievale, din Patrimoniul Cultural al țării, vorbindu-ne în permanență despre noi cei de ieri și de azi.

Referințe bibliografice

- (1) CIOBANU, Radu Ștefan. *Pe urmele Stolnicului Constantin Cantacuzino*. București: Editura Sport-Turism, 1982, p. 149.
- (2) DIMA-DRĂGAN, Corneliu. *Biblioteca unui umanist român Constantin Cantacuzino Stolnicul*. București: Comitetul de stat pentru Cultură și Artă, 1967, p. 20-22.
- (3) *Ibidem*.
- (4) BOUCHARD, Jacques. *Nicolae Mavrocordat – domn și cărturar al Iluminismului timpuriu* (1680-1730). București: Editura Omonia, 2006, p. 18.
- (5) *Ibidem*, p. 19.
- (6) CONSTANTINIU, Florin. *Constantin Mavrocordat – Reformatul*. Ediția a 2-a. București: Editura Enciclopedică, 2015, p. 133.
- (7) MIHORDEA, Vasile. *Biblioteca domnească a Mavrocordaților*. Academia Română, Memoriile Secțiunii Istorice, Seria III, Tomul XXII, Mem. 16. București: Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, 1940, p. 6.
- (8) DIMA-DRĂGAN, Corneliu. *Op. cit.*, p. 12.